

Vazduhoplovni kadrovi

Vrhovni štab NOV i POJ je bio svestan činjenice Sta za formiranje Vazduhoplovstva NOVJ znači vazduhoplovno osoblje, ne samo letačko već i vazduhoplovnotehničko i specijalističko, i ulagao je velike napore da mu u uslovima porobljene Jugoslavije - u kojoj je vazduhoplovna industrija bila u rukama okupatora i proizvodila za njega - obezbedi avione i ostalu vazduhoplovnu ratnu tehniku.

I jedan i drugi problem rešavani su u skladu sa strategijskom koncepcijom jačanja narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, odnosno sa ulogom koju je počela da igra u okvirima međusavezničke koalicije, svrstavajući se. među prvim u Evropi, protiv zajedničkog neprijatelja.

U to vreme računalo se na tri globalne grupacije vazduhoplovnih kadrova:

- prva. iz zemlje, koja se, uglavnom, nalazila u jedinicama narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, i čija je glavna okosnica okupljanja bila 1. vazduhoplovna baza NOV i POJ:
- druga, od osoblja vazduhoplovstva bivše jugoslovenske vojske koje se nalazilo na Srednjem istoku i u Africi, i
- treća, iz savezničkih ratnih zarobljeničkih logora u koje su dopali pripadnici italijanskih OS jugoslovenskog porekla.

Uporedo sa problemima kadrova, kao učesnika oružanog rata, rešavana su i strategijska pitanja - dobijanje ratne vazduhoplovne tehnike - savremenih savezničkih aviona, koji su u vazdušnim bojama protiv nemačke i italijanske avijacije stekli određeni primat i bili među najboljima na bojištima drugog svetskog rata

Vazduhoplovni kadrovi BJV na Srednjem istoku i u Africi

Ratno vazduhoplovstvo jugoslovenske vojske potpuno je uništeno u kratkotrajnom, aprilskom ratu 1941. Organizovano, manjim brojem aviona, nekoliko stotina vazduhoplovaca uspeo je da preleti iz zemlje.

Od prikupljenog vazduhoplovnog ljudstva, koje je preletelo na Srednji istok i smešteno u logor u Amanu (ukupno 232, od čega 67 pilota), izbeglička jugoslovenska vlada, koja se tada nalazila u Kairu,

formirala je početkom maja 1941. tzv. Jugoslovensku vazdušnu eskadru. odnosno imala je tri vazduhoplovne jedinice.

Krajem 1943. piloti Pomorskog vazduhoplovstva BJV uspostavljaju kontakte sa pripadnicima NOVJ koji su se nalazili na lečenju u 14. škotskoj bolnici u Kairu. Od njih saznaju pravu istinu o borbi u Jugoslaviji i uspesima narodnooslobodilačke vojske. Pilot Aleksandar Marković, koji je već dve godine leteo u 94. skvadrону RAF, zajedno sa ostalim Jugoslovenima iz tog skvadrona, otkazao je poslušnost kralju i pristupio NOVJ.⁵⁵ Od 115 vazduhoplovaca za NOVJ se prijavilo 77. Ova grupa naprednih pilota sastavila je proglas „Drugovima Jugoslovenima u tuđini“, u kojoj se iznosi politička ocena prilika u Kairu, kao i ciljevi NOVJ.

Otkazivanje poslušnosti kralju i pristupanje NOVJ u logoru u Kasferatiju, kraj Kaira, odigralo se noću 31. decembra 1943- 1. januara 1944. kada je od ukupno 450 boraca 80 odsto stupilo u NOVJ.

Za britanske vlasti oni su postali 'disidenti' koje su već 6. januara 1944. internirali u novouspostavljeni logor „Yugoslav Camp/PartizanV British Responsibility (Jugoslovenski partizanski logor pod britanskom odgovornošću).

Povodom gonjenja jugoslovenskih oficira, podoficira i vojnika, kako od strane izbegličke vlade tako i Britanaca, zbog njihove želje da stupe u NOVJ. Vrhovni komandant NOV i POJ uložio je protest 23. februara 1944, a pukovnik France Pire, oponumocueni predstavnik Vrhovnog štaba NOV i POJ kod saveznika upućuje 29. marta proglas pripadnicima bivšeg jugoslovenskog Kraljevskog vazduhoplovstva koji su se izjasnili da pristupe NOVJ.""

Prvog marta 1944. vazduhoplovci na Srednjem istoku nalazili su se u sledećim savezničkim jedinicama i centrima:

- 94. skvadrón RAF. na aerodromu El Adem kraj Tobruka. ukupno 12 pilota i 96 avio-mehaničara:

- 1. britanska tehnička četa No. 107 Maintenance Unit u Kasferitiju. ukupno 59 vazduhoplovaca i jedan oficir:

- Aircraft Delivery Unit No I (jedinica za prelet aviona od atlantske obale do Kaira), ukupno tri pilota, tri izviđača i tri kompletne posade za avion 'baltimor, odnosno po jedan pilot, izviđač i po dva radio-telegrafista. ili ukupno 18 osoba:

- vazduhoplovna škola u Južnoj Africi, ukupno 60 letaća:

- logor El Šatu. među 505 vojnika nalazio se i izvestan broj mehaničara, šofera, vezista. i dr.,⁷

- neutvrđeni broj u drugim savezničkim (britanskim i američkim) vazduhoplovnim jedinicama.

Detaljnije o ovome u glavi XII - Partijsko-politički rad

Ibid

U Benini se nalazilo 5(1 osoba; u logoru Ginefa - Fanfara (iz kojeg su vojnici bili upućeni da pripreme logor u El Šatu za izbeglice iz Dalmacije - 7 oficira. 72 podoficira i 1(179 vojnika (od ovog broja u prekomorske brigade i Mornaricu NOVJ je otišlo 704. a na I i II tenkovski tečaj 404)

Neposredno posle potpisivanja sporazuma između vrhovnog komandanta NOV i POJ i savezničkih predstavnika o formiranju i školovanju našeg vazduhoplovnog kadra, više od 350 vazduhoplovaca, koji su se nalazili u raznim savezničkim logorima, prebačeno je u Beninu. Tada se, samo u Južnoj Africi i Rodeziji, nalazilo oko 300 oficira i podoficira, kao i vojnika:

„To je vazduhoplovno letaćko i neletaćko osoblje i nalazi se u raznim vazduhoplovnim školama i vojnim misijama. 65 vojnika dovedeni su iz zarobljeničkog logora u Alžiru (Slovinci, sve mladići od oko 20 godina). Na prolazu kroz Kairo ovi vojnici su se javili kao dobrovoljci u NOV, ali su im to osujetili Englezi i četnici. Po dobivenim, neproverenim podacima, neki od ovih vojnika se sada nalaze po raznim zatvorima”.⁵⁸

Posle razgovora sa maršalom Titom, dr Ivan Šubašić, predsednik Jugoslovenske izbegličke vlade je 28. juna 1944. poslao Promemoriju, u kojoj u tački 2. „Kopnena vojska i vazduhoplovne snage” stoji:

„Tito želi da se svi oni koji su se izjasnili za partizane, njemu odmah stave na raspolaganje”.⁵⁹

Vrhovni komandant NOV i POJ je. 12. jula 1944. ovlastio vazduhoplovnog predstavnika Vrhovnog štaba NOV i POJ kod saveznika da preduzima određene mere:

„U duhu odredaba ugovora, sklopljenih sa kraljevskim britanskim vazduhoplovstvom i klauzule ugovora po kojoj komandant narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije ima pravo ponovo pozvati pod svoju neposrednu komandu ono vazduhoplovno osoblje koje je na osnovu ugovora upisano u RAFVR, ovlašćujem vazduhoplovnog pukovnika Pirea da u moje ime ima pravo ponovo pozvati pod moju neposrednu komandu i ispisati iz RAF-a sve ono jugoslovensko osoblje, koje je bilo predviđeno za izobrazbu u raznim stručnim službama RAF-a, pa još do danas, posle dva meseca u ove škole nije moglo biti upućeno.

Pukovnik Pire ima u vezi s tim, pripremiti sve potrebno za transport ovog osoblja sporazumno sa britanskim vojnim vlastima i rešiti postojeća pitanja celokupnog našeg vazduhoplovnog osoblja koje se sada nalazi u RAFVR” I⁶⁰

Na osnovu ovog naređenja pukovnik Pire je iz RAF ispisao 71 vazduhoplovca (pilota - 29, izviđača - 20, i radiotelegrafista - 22). koje su Britanci nameravali da pošalju u Južnu Afriku, na školovanje koje je trebalo da traje jednu godinu. Međutim, i posle toga nastale su određene poteškoće:

Iz izveštaja pukovnika Bože Lazarevića. člana Vojne misije NOVJ pri Vrhovnoj komandi savezničkih snaga na Sredozemlju Vrhovnom štabu NOV i POJ. od 25. maja 1944. Arhiv VII, k. 16. reg. br. 12.

Iz promemorije za Forinj Ofis od 28. juna 1944.

^w Punomoć kojom je vrhovni komandant NOV i POJ ovlastio pukovnika Franca Pirea. Muzej RV i PVO. k. VII-3. F-1. dok.. 25.

„U Kairu sam ispisao iz RAF-a 71-avijatičara koji još nisu upućeni na školovanje. Isti čekaju u Kairu na povratak u domovinu. Za povratak ovog ljudstva je nadležan Štab eng. vazd. u Italiji!“⁶¹

To ljudstvo je, međutim, čekalo na transport omladinaca, budućeg vazduhoplovnog osoblja koje je iz zemlje - iz jedinice NOVJ - prispelo u luku Taranto. Iz Kaira su tek 27. septembra zajedno nastavili put za SSSR.

U drugoj polovini avgusta 1944. brojno stanje vazduhoplovnog ljudstva NOVJ u inostranstvu izgledalo je ovako:

„1) 352. eskadrila (sada već u Italiji za operacije na Balkanu, ima 230 ljudi, od toga 23 pilota);

2) 351. eskadrila (sada i do oktobra u operativnoj školi u Benini - Afrika, ima 205 ljudi, od toga 24 pilota);

3) Ispisano iz RAF-a i određeno za SSSR (sada se još nalazi u Africi, ima 29 učenika - pilota, 20 učenika-izviđača, 20 učenika radio-telegrafista-strelaca; svega 69 osoba.⁶²

Za bombardersku školu ranije predviđenih 6 ekipa od 6 pilota, 6 izviđača, 6 radio-telegrafista-strelaca, svega 18 osoba.

Ukupno ispisano iz RAF-a 87.

4) U radio-školi u Heluanu ima 42 radio-telegrafista. koji završavaju radio-školu ovih dana krajem avgusta i upotrebiće se za radio-službu u 351. i 352. eskadrili na frontu;

5) U eng. transportnoj avijaciji ima 3 oficira-navigatora, koji će isto biti vraćeni nama iz RAF-a posle mesec dana i upotrebiti se prvo u našoj transportnoj avijaciji, a posle kao nastavnici u izviđačkoj i navigatorskoj školi kod nas;

6) U meteor, školama u Africi ima 7⁶³ meteorologa koji će se upotrebiti za meteor, službu eskadrila na frontu. Kurs završava posle mesec dana.

7) Na kursu za kontrolu službe letenja u Africi ima 4 pilota koji će se upotrebiti u eskadrilama;

8) Za visoku pilotsku školu čeka još danas 3 pilota, koji će isto biti vraćeni ako do kraja ovog meseca ne budu upućeni u odnosnu školu;

9) U Alžiru ima na školovanju i radu 1300 mehaničara i učenika koji će se posle rata upotrebiti za naše radionice u zemlji, a 60 mehaničara je u radionici RAF-a za opravku naših eskadrila na frontu;

10) Za SSSR je predviđeno: 82 polovno⁶⁴ izvežbana pilota i izviđača: otišlo 73 mehaničara i ostalih specijalista: 300 omladinaca sada još bez specijalizacije - svega 455 osoba.

* Izvešaj vazduhoplovnog predstavnika Vrhovnog Štaba NOV i POJ pukovnika F. Pirea, Vrhovnom Stabu od 9. avgusta 1944. Arhiv VII. k. 2125, reg. br. 1/50.

Ovaj podatak od 69 osoba ispisanih iz RAF ne slaže se sa podacima koji su navedeni a prethodno za dva radio-telegrafista.

Broj meteorologa je ostao neutvrđen. Prema „Spisku meteorologa određenih na kurs u 1944. sa podacima“ (Arhiv VII k. 1449, reg. br. 6/1) nalaze se imena 25 meteorologa, koji su sredinom jula 1944. završili meteorološki kurs u Gravini. NaSe eskadrile u svom

M sastavu nisu imale meteorologe
Ispravno: delimično.

Ovom broju treba dodati još 87 letaća koji su ispisani iz RAF-a i predviđeni za SSSR. tako ukupan broj za SSSR sada iznosi 542.

-2.396 vazduhoplovaca raznih struka i zanimanja. Pored toga ima u Bariju 30 meteorologa, 6 pilota i 20 mehaničara za raspored u transportnoj avijaciji meteor, mreže kod BAF-a. Na Visu raznih zvanja zaposleno 11 avijatičara.

Ukupan broj vazduhoplovnog osoblja u NOVJ - 2.463 avijatičara!"⁶⁵

Vazduhoplovni kadrovi iz italijanskog ratnog zarobljeništva

Izvestan broj Jugoslovena tokom narodnooslobodilačkog rata nalazio se u redovima italijanske fašističke vojske. To su, između ostalih, bili i primorski Slovenci i Istrani, mobilisani u italijansku vojsku sa teritorije koja je, na osnovu predratnih ugovora, ustupljena Italiji.

Medu njima bili su i vazduhoplovci koji su sticajem raznih okolnosti, u različito vreme i na raznim mestima. dopali savezničkog ropstva kao italijanski vojnici.

Prvu grupu vazduhoplovaca činili su Jugosloveni iz Primorske Slovenije i Istre koje su Britanci zarobili na afričkom tlu 1940-42, a drugu grupu zarobljeni posle savezničke invazije na Siciliju i Apeninsko poluostrvo i kapitulacije Italije septembra 1943.

U protivofanzivi koju su preduzeli od 9. decembra 1940 - 7. februara 1941. Britanci su zarobljene italijanske vojnike, među njima i oko 1130 primorskih Slovenaca i Istrana (kasnije ih je bilo više) smestili u italijanski ratni zarobljenički logor (Italian Prisoner of War - Camp 308) u blizini Aleksandrije. U prvoj grupi samo 120 Primoraca uspeo je da pristupi savezničkoj vojsci i da februara 1942. učestvuje u borbi kod Tobruka u britanskim redovima. Do sredine marta 1942. u zarobljenički logor dovedeno je ukupno oko 300 Jugoslovena. U to vreme otpočinju i sve snažnije akcije izbegličke jugoslovenske vlade za okupljanje vojnika u tzv. Kraljevsku jugoslovensku vojsku van otadžbine, te u gardijski bataljon stupa oko 250 Slovenaca.

U drugoj britanskoj ofanzivi u Libiji, od 18. novembra 1941 - 10. januara 1942. u savezničko zarobljeništvo je dopala, pored Italijana. nova grupa primorskih Slovenaca, kojih je već u julu 1943. bilo oko 1500. te se avgusta na Sueckom kanalu uspostavlja „Baza Jugoslovenske kraljevske vojske na Srednjem istoku". Međutim, zbog sve izraženije želje da stupe u NOVJ. saveznici su iz svojih zarobljeničkih logora, a deo i iz ove baze, premestili na novo mesto - logor Konstantin na čiji ulaz je stavljena crvena petokraka i natpis „Unit of Yugoslav National Army of Liberation" (Centar narodnooslobodilačke vojske).

⁶⁵ Autor citira ovaj izveštaj radi uvida u celokupno brojno stanje, čiju tačnu brojku, na žalost, nije mogao da utvrdi, jer su i izvori raznovrsni, pisani od više autora. Ovaj izveštaj nema ni datum, niti autora (Zbornik NOR. tom X, knj. 1. dok. 57). ali je, verovatno. reč o predstavniku NOVJ u Italiji, pisan pri kraju avgusta 1944.

U tom centru bilo je 60 vazduhoplovaca - 59 mehaničara i jedan oficir.

Posle iskrcavanja saveznika na Siciliju 10. jula 1943. i po završetku kampanje 18. jula. u savezničke ruke dopalo je još oko 5000 Primoraca koji su. kao pripadnici posebnih kažnjeničkih jedinica, bili pod strogom i surovom kontrolom italijanskih karabinjera. I njih su saveznici prevezli iz Italije u Afriku i smestili u logor „Camp Prisoner of War No 208“. 300 km južno od Tunisa. Po završetku kampanje saveznici su samo na Siciliji zarobili oko 20.000 Slovenaca i Hrvata. Neposredno po dolasku jednog dela, kraljevski oficiri su i ovde nastavili svoju propagandu i masovni upis za „vojsku van otadžbine“, prisilivši ih da 20. avgusta 1943. polože zakletvu kralju.

Poslednja grupa Slovenaca i Istrana koji su dopali zarobljeništva bili su pripadnici ostalih italijanskih divizija; njih su saveznici razoružali posle kapitulacije Italije. Na jugoslovenskom tlu NOVJ je, zadobijajući i sama veliki ratni plen u naoružanju, brojno narasla, jer su u njene jedinice dobrovoljno pristupili novi borci sa oslobođenih teritorija Dalmacije, Istre i Slovenačkog primorja. U ovim krajevima je istovremeno došlo i do velikog poleta narodnog ustanka. U isto vreme. Vrhovni štab NOV i POJ je imao u vidu i brojnu snagu primorskih Slovenaca i Istrana iz italijanskog ratnog zarobljeništva, prema kojima su saveznici - polažući pravo na njih imali sasvim drugačije planove, posebno zbog želje da stupe u NOVJ.

Samo u Alžiru se tada nalazilo oko 3500 primorskih Slovenaca. Šef Vojne misije NOVJ pri savezničkoj komandi uporno je nastojao da se to pitanje što pre reši, ali su usledile neuspele akcije i kod vrhovnog savezničkog komandanta na Srednjem istoku, jer su - iz političkih razloga - i dalje tretirani isključivo kao ratni zarobljenici italijanske vojske. I u ovoj grupi se nalazio tada neutvrđeni broj vazduhoplovaca:

„U Alžiru ima avijatičara koji su za nas!“⁶⁶

Zbog toga je saveznička vojna komanda bila prisiljena da rasformira velike zarobljeničke logore i da po celoj teritoriji Alžira i Tunisa uspostavi manje. Tako je u „Prisoner of War Camp No. 208“ kod Konstantina prebačena veća grupa od 2.700 Slovenaca.

I u Južnoj Africi i Rodeziji, pored oko 300 oficira, podoficira i vojnika vazduhoplovaca, našlo se i 65 vojnika Slovenaca dovedenih iz zarobljeničkog logora u Alžiru radi zajedničke obuke u vazduhoplovnim školama:

„65 vojnika dovedeni su iz zarobljeničkog logora u Alžiru (Slovinci, sve mladići od oko 20 godina). Na prolazu kroz Kairo ovi su se vojnici javili kao dobrovoljci u NOV!“⁶⁶

Osim ovih mesta i u Italiji, posebno u Gravini. takode su se nalazili Jugosloveni kao italijanski ratni zarobljenici:

⁶⁶ Iz izveštaja Štaba Baze NOVJ u Bariju Vrhovnom štabu NOV i POJ 25. aprila 1944. Arhiv VII k. 2125. reg. br. 1/10-10

Iz izveštaja člana Vojne misije NOVJ pukovnika bože Lazarevića Vrhovnom štabu NOV i POJ od 25. maja 1944. Arhiv VII. k. 16. reg. br. 12.

„U logoru Gravina nalazi se veći broj vazduhoplovaca vojnika iz italijanske vojske. Pošto su oni van vazd. grupe, to sam tražio da se isti upute u sastav vazduhoplovaca, kako bi mi sa istima raspolagali!“⁶⁸

Jednoj od mnogih grupa bivših italijanskih ratnih zarobljenika uspeo je da se, posle kapitulacije Italije, prebaci u Sloveniju i tamo stupi u NOVJ. Među njima bilo je i i vazduhoplovaca.

Još početkom decembra 1943. u Mezon Blanšu, najvećem savezničkom aerodromu u severnoj Africi, iz raznih zarobljeničkih logora prebačeno je oko 430 Slovenaca, budućih vazduhoplovaca. Jedan broj njih. blizu 80, koji su se otvoreno pobunili protiv kraljevske propagande, odvedeni su u Kazneni zarobljenički logor br. 203, i tek posle izvesnog vremena (od 12. decembra 1943 - 10. februara 1944) prebačeni su u Bufarik, 30 km jugozapadno od Mezon Blanša. Njih je 24. aprila 1944. obišao šef Vojne misije NOVJ pri savezničkoj vrhovnoj komandi i za mnoge od njih to je bio prvi susret sa partizanima.

U maju 1944. u Mezon Blanšu se okupilo oko 965 Slovenaca, a u Bufariku 355. Posle ankete koju su saveznici sprovedi u aprilu 1944. za NOVJ se u nekim logorima izjasnilo 100, a u drugim i 95 odsto, što je podjednako bio porazan rezultat za saveznike i izbegličku jugoslovensku vladu.

U Mezon Blanšu se nalazila saveznička pozadinska jedinica za održavanje (No. 144 Maintenance Unit), a još u leto 1943. sa ovog aerodroma (koji je imao britanski, američki i francuski deo) odvijala se izrazita vazduhoplovna aktivnost: odavde su poletali avioni prilikom savezničkog desanta na Siciliju. Pored radionice MU. 144. tu je bazirala i No. 218 Group R.A.F., British North African Forces (Britanskih severoafričkih snaga). Radionica MU. 144. u kojoj su radili Jugosloveni bila je pod neposrednom komandom R.A.F. Station Maison Blanche.

Drugog juna 1944. u Mezon Blanšu su u Dobrovoljačku rezervu RAF primljeni preostali pripadnici 1. vazduhoplovne baze NOVJ, odnosno oni koji nisu ušli u obzir za 1. i 2. eskadrilu NOVJ, ili druge centre RAF. Međutim, još 16. maja a isto tako i početkom juna. iz Mezon Blanša je u 1. eskadrilu NOVJ otišlo 30 vazduhoplovaca, a iz Bufarika dvojica. Interese vazduhoplovnotehničkog osoblja zastupao je Štab detašmana NOVJ. koji je bio i predstavnik pred komandom RAF:

„U Alžir smo uputili 12 oficira od toga 6 članova KPJ. Tamo imamo oko 1300 mehaničara i ostalih stručnjaka koji rade vrlo dobro. Jednog dana jedan naš vojnik uradio je koliko 5 savezničkih vojnika“⁶⁹

Zahtev da se jugoslovenski vazduhoplovci, zaposleni u savezničkim radionicama, vrate u Jugoslaviju, vrhovni komandant NOV i POJ je uputio Britanskoj vojnoj misiji pri Vrhovnom štabu 4. septembra 1944;

„Radi velike potrebe za mehaničarskim osobljem u zemlji za formiranje vazduhoplovnih radionica odmah posle oslobođenja celo-

⁶⁸ Iz izveštaja vazduhoplovnog oficira za vezu Vrhovnog štaba NOV i POJ pri BAF-u majora Ivana Svetline od 22. jula 1944. načelniku Vazduhoplovnog odeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ. Arhiv VII. k. 1449, reg. br. 9.

⁶⁹ Iz izveštaja majora Milana Simovića „Naši vazduhoplovci u Africi“ od, verovatno, sredine juna 1944. Arhiv VII k. 1450. reg. br. 13/1-4

kupne jugoslovenske teritorije koja neposredno predstoji, molim da se sa 15. oktobrom ove godine ispiše iz RAF-a celokupno osoblje svih činova jugoslovenskog kontigenta koje se sada nalazi u RAF-u na radu u 144. Maintenance Unit u Maison Blanche kod Alžira, i što pre uputi najkraćim putem u domovinu...

Brojno stanje ovog osoblja iznosi sada oko 1650 ljudi" "

Zbog kašnjenja od skoro mesec dana. vrhovni komandant je naredio Stabu baze NOVJ u Bariju da ubrza ovo rešavanje.

Petnaestog novembra 1944. iz Mezon Blanša i Bufarika u Jugoslaviju je krenulo 1050 pripadnika vazduhoplovnotehničke specijalnosti. Njima se pridružilo još 245 vazduhoplovaca iz Blide.⁷¹ tako da je ukupno brojno stanje iznosilo 1295 ljudi. Toj grupi su se pridružili i rekonvalescenti iz jedinica NOVJ. Grupa se preko Taranta, Gravine, i luke Monopolija prebacila u Dubrovnik. 1. decembra, a odatle putovala još 25 dana, dok nije stigla u Beograd.

Posle odlaska te grupe za Jugoslaviju, u Alžiru je ostalo oko 200 vazduhoplovaca, koji su, pet meseci kasnije, u vremenu od 22-28. marta, putovali od Alžira do Barija, u kome su se ispisali iz RAF. Tek 5. aprila 1945. bili su prebačeni brodom u Zadar, u koji je stigla još jedna grupa od oko 100 vazduhoplovaca i svi su uključeni u održavanje aviona Prve pilotske škole, koja je formirana 14. marta 1945. na aerodromu Zemunik.

Ovo vazduhoplovnotehničko osoblje činilo je, upravo, onu grupu od 300 ljudi koja je zadržana u Africi i koju su saveznici prvobitno hteli da upotrebe za održavanje jednog grčkog i jednog južnoafričkog skvadrona u sastavu RAF-a.

Vazduhoplovni kadrovi iz zemlje

Vazduhoplovni kadrovi BJV. zatim sportski vazduhoplovci, stručnjaci i drugi koji su - do izbijanja II svetskog rata - na razne načine bili u vezi sa vazduhoplovstvom, u toku NOR nalazili su se delom u zarobljeništvu, delom u jedinicama NOVJ. delom u kvislinškim jedinicama, ili kod svojih kuća.

S obzirom da je kompletno vazduhoplovstvo BJV bilo uništeno u aprilskom ratu. jer je samo manji deo uspeo da preleti iz zemlje, to jedinice NOVJ u početku nisu raspolagale avionima, izuzev od sredine 1942. u okviru Partizanske avijacije. Deo aviona dobijen je na osnovu preleta simpatizera NOP iz kvislinških jedinica, a deo kao ratni plen otet od protivnika.

⁷¹ Zbornik NOR tom X. knj. 1, dok. 62.

U administraciju Mezon Blanša. neposredno pred polazak, bilo je upisano 1332 osobe, ali pošto je u 1. i 2. eskadrilu NOVJ upućeno 97 mehaničara, to je ostalo 1235. U Mezon Blanšu je. međutim, bilo i još 60 Jugoslovena, koji nisu bili u ovoj evidenciji.

Zato je prva briga Vrhovnog štaba NOV i POJ bila da u zemlji prikupi potreban vazduhoplovni kadar, i to prvenstveno iz jedinica narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Taj zadatak na sebe je preuzelo Odeljenje za vojno vazduhoplovstvo pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, koje je počelo da funkcioniše 16. septembra 1943.

1) *Kadrovi iz 1. vazduhoplovne haze NOV i POJ* predstavljaju najznačajniju skupinu iz zemlje. Ova baza, formirana 14. oktobra 1943, pored osnovnih zadataka da pronalazi i uređuje letelišta, organizovala je prihvatanje vazduhoplovnog osoblja, na osnovu naredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ, odnosno Vrhovnog komandanta NOV i POJ:

„Štabu II korpusa

Sve pilote i vazduhoplovne mehaničare prikupite i uputite u Livno. T.“!

„Štabu VIII korpusa N. O. vojske

1) Naredili smo da se svi piloti i mehaničari upute u Livno u štab I vazduhoplovne baze. Stupite u vezu sa štabom baze i uredite detalje oko prihvata i smeštaja tog ljudstva. Ishranu i snabdevanje ljudstva vršiće vaš štab preko I vazduhoplovne baze...

4) U sastav ove baze uputite sve pilote i mehaničare, pa i one koje pripadaju štabu mornarice“!⁷²

Glavni štab NOV i PO Hrvatske u to vreme raspolagao je sa 14 vazduhoplovaca (sedam pilota, četiri mehaničara i po jednog bombarder-strelca, izviđača i radio-telegrafistu), i dva aviona (fizeler štorh - roda, FI 156 Storch; Bü 131 Jungman. biker jungmanp

Vrhovni komandant NOV i POJ uputio je svim glavnim štabovima naređenje da iz svojih jedinica prikupe vazduhoplovno osoblje i upute ga u 1. vazduhoplovnu bazu. U nameri da okupi što veći broj vazduhoplovaca 2. novembra 1943, uputio je i javni poziv preko svog radio-biltena. Već sredinom novembra u ovoj bazi se našlo na okupu: dvadeset pilota, sedam izviđača, dvadeset dva mehaničara-strelca, dva radio-telegrafista, dva meteorologa i jedna bolničarka.

Zbog sve većeg priliva ljudstva, kao i mogućnosti da avioni koji su se nalazili u sastavu jedinica NOVJ izvršavaju borbene zadatke. Vrhovni štab NOV i POJ je 7. novembra 1943. obavestio da će naši avioni imati odozdo crvenu petokraku zvezdu, a na krilima jugoslovensku trobojnicu sa, takođe, petokrakom na belom polju, te da će nad slobodnom teritorijom leteti nisko kako bi borci znali da pripadaju Vazduhoplovstvu NOV i POJ.⁷⁴

Kako u zemlji obuka nije mogla da se organizuje u normalnim uslovima i s obzirom da su avionima nedostajali pogonski i ubojni

⁷² Zbornik NOR, tom II. knj. 10. dok. 210.

⁷³ Vrhovni štab NOV i POJ je 22. oktobra 1943. naredio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da izvesti o brojnom stanju ljudstva i sredstava: „Koliko imate letećeg osoblja: pilota, izviđača, i mehaničara? Sta imale od upotrebljivanih vazdušnih sredstava, gde imate letelišta i koje su njihove dimenzije“!. Arhiv VII k. 119/2. reg. br. 2-4/1.

⁷⁴ U istoriji NOR ovo su istovremeno i prvi izvori u kojima su naznačene državne insignije - zastava nove Jugoslavije.

materijali, kao i rezervni delovi. Štab 1. vazduhoplovne baze je 28. novembra 1943. predložio Vrhovnom štabu da se ljudstvo prebaci u Italiju, gde bi u okviru jedne savezničke baze mogla da se nastavi letačka obuka. Bilo je, takođe, predloženo da se letaćki i tehnički sastav iz zemlje prebace savezničkim avionima, koji bi sleteli i poleteli sa Glamoča, jednog od aerodroma ove baze.

Predlog je postao posebno aktuelan posle prodora nemačkih i ustaških jedinica u Livno i borbe kod Glamoča, pri čemu je ljudstvo 1. vazduhoplovne baze pretrpelo velike gubitke:

„Štab je mišljenja da bi bilo krajnje vreme da se uputimo na jedan od savezničkih aerodroma, kako bi se praktično izvela obuka i ljudstvo se formiralo u borbene vazduhoplovne jedinice koje bi dejstvovala za račun operacija u našoj domovini.

Ako nije moguće da dođu saveznički avioni po nas, mogli bi krenuti suvim putem do mora pa onda lađama, a kako smo to usmeno i pismeno ranije predlagali!“⁵

Ubrzo posle prvih pregovora Vojne misije NOVJ sa saveznicima. Vrhovni štab NOV i POJ je, 28. decembra 1943, naredio Štabu Mornarice NOVJ da sa ostrva Vis. na kome se ljudstvo 1. vazduhoplovne baze nalazilo sve do 5. januara 1944. hitno prebaci sve „avijatičare, tenkiste i šofere u Bari. gde će posle kursa primiti najmodernije aparate!“⁷⁶

Mornarica NOVJ je, izvršavajući naređenje Vrhovnog štaba, prevezla svojim brodovima ljudstvo 1. vazduhoplovne baze u Bari. 6. januara 1944. Dok je boravila kraj Barija, a i kasnije, u 1. vazduhoplovnu bazu pristizali su jugoslovenski vazduhoplovci iz drugih delova zemlje. Tako je, 7. januara 1944. prva grupa vazduhoplovaca iz Slovenije, takođe na poziv Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28. novembra 1943, stigla marš-rutom od Metlike, preko Drvara, Jajca, Hvara i Visa. U bazu su stigli i bivši pripadnici italijanske vojske koji su 14. februara 1944. silom mobilisani sa teritorije primorske Slovenije i Istre, kao i jedan broj jugoslovenskih vazduhoplovaca koji su leteli u američkom vazduhoplovstvu. Među ljudstvom, prikupljenim u 1. vazduhoplovnoj bazi bilo je i bivših pripadnika vazduhoplovstva NDH. koje je preletelo na italijansku teritoriju koju su saveznici bili oslobodili.

U 1. vazduhoplovnoj bazi, 1. februara 1944. " bilo je: pilota - 64. izviđača - 40, inženjera - 3. mehaničara i tehničara - 103, i ostalih 12, ili ukupno 222, odnosno: oficira - 53, podoficira - 85 i boraca - 84.

Prema stručnoj osposobljenosti za 32 pilota bili su potrebni trenažni letovi, odnosno obuka na modernim tipovima aviona u trajanju 25 do

Iz izveštaja Štaba 1. vazduhoplovne baze od 13. decembra 1943. o slučaju u Livnu i Glamoču: Zbornik NOR tom X. knj. 1. dok. 20.

„ Arhiv VII k. 2021, reg. br. 49/1-8.

Iz izveštaja partijskog rukovodioca 1. vazduhoplovne baze od 1. februara 1944. Vrhovnom štabu. Zbornik NOR tom II. knj. 12. dok. 84.

30 dana, za sledeća 22 - oko mesec i po, dok je za 10 učenika - pilota, bila potrebna znatno duža obuka.

Od 40 izviđača samo je jedna četvrtina, tj. njih 10 imalo zvanično zvanje diplomiranih vojnih izviđača.

Iz Saveetrija kod Fasane (južno od Monopoiija) ljudstvo 1. vazduhoplovne baze je, 31. januara 1944, prešlo u Karovinj kraj Brindizija. Na osnovu predloga koji je urađen još u zemlji, 1. vazduhoplovna baza je vlastitim snagama izvodila stručno-teorijsku obuku u tri novoformirane vazduhoplovne škole⁷⁸ (pilotskoj, izviđačkoj i mehaničarskoj). Prva grupa baze, ukupno 60 oficira, ostala je u Karovinu do 20. aprila 1944. kada je prebačena prvo u Aleksandriju, a zatim u Beninu (Bengazi, Libija), gde je stigla osam dana kasnije, odnosno 28. aprila. Druga grupa, ukupno 195 (devet oficira, 83 podoficira i 103 borca), kojoj se pridružilo i oko deset jugoslovenskih iseljenika, krenula je tek 4. maja i u Beninu stigla iz Aleksandrije dva dana kasnije, tj. 6. maja.

Neposredno po dolasku u Beninu. u kojoj je već 22. aprila bila formirana 1. eskadrila NOVJ. izvršen je novi raspored ljudstva. Za 1. eskadrilu izabran je 51 vazduhoplovac, a za 2. nešto više - 71. Za britanske radionice u Mezon Blanš i Bufariku poslato je 12, a u ostale jedinice RAF ukupno 17 osoba, dok je preostali deo - 104 osobe, bio predviđen za druge centre RAF, odnosno za odlazak u SSSR ili povratak u zemlju.⁷⁹

2. *Kadrove iz vazduhoplovstva NDH* čini onaj deo simpatizera NOP koji su na osnovu veza sa članovima KPJ, ili sa pojedincima koji su se nalazili u štabovima jedinica NOVJ, otpočeli da prelaze u narodnooslobodilačku vojsku. Prvi su preleteli F. Kluz i R. Čajavec 23. maja 1942.

Uspesi saveznika na istočnom i zapadnom frontu, a posebno na italijanskom, uticali su da su se pojedinci ili kompletne posade iz kvislinškog vazduhoplovstva brže odlučivali za prelazak na stranu narodnooslobodilačkog pokreta.

Tako je na teritoriju koju je kontrolisala 13. proleterska brigada „Rade Končar“ preleteo jedan pilot sa školskim avionom tipa 'biker

⁷⁸ Štab vazduhoplovnih škola formiran je 20. januara 1944, koji se danas u RV i PVO obeležava kao Dan Vazduhoplovne vojne akademije.

⁷⁹ Mnogi pripadnici 1. vazduhoplovne baze su kasnije, pišući o svom putu u vazduhoplovstvo, iz neobaveštenosti formiranje 1. eskadrile NOVJ vezivali isključivo za svoj dolazak u Beninu. Slične propuste činili su i obradivači istorijskih dokumenata, kao u primeru: „Od ljudstva 1. vazduhoplovne baze NOVJ. doškolanog ... u školama britanskog kraljevskog vazduhoplovstva na Srednjem istoku, formirana je 22. aprila 1944. na aerodromu Bemna (kod Bengazija, u Libiji) 1. jugoslovenska lovačka eskadrila NOVJ!“ - Zbornik NOR tom II. knj. 13. dok. 50. fusnota 4.

1. vazduhoplovna baza NOVJ je odigrala značajnu ulogu u stvaranju novog jugoslovenskog vazduhoplovstva. jer je. osim kadrova za 1. i 2. eskadrilu NOVJ. ukupno 122 u prvoj selekciji, dala i deo rukovodećeg kadra za britanske radionice u Mezon Blanšu i Bufariku. kao i za deo upućen u SSSR.

junjman' 9. oktobra 1943.⁸⁰ Dvadeset i sedmog oktobra 1943. Vrhovni štab NOV i POJ je naredio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da na oslobođenu teritoriju pozove sve domobranske vazduhoplovce koji su izrazili spremnost da pređu na stranu NOP:

„Javite da piloti i avijatičari pješke i avionima dodu na slobodnu teritoriju. Spuštanje aviona: Krbavsko Polje i Glamoč. Spriječite odlazak avijatičarima u Italiju!“⁸¹

Naređenje je ponovljeno i idućeg dana, 28. oktobra - da se sve vazduhoplovno osoblje uputi u Livno, a da se avioni zadrže na letelištu Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske kod Udbine, s obzirom da su neki vazduhoplovci, koji su preleteli iz kvislinškog vazduhoplovstva, nameravali da dalje prelete u Italiju, na stranu saveznika.

Iz vazduhoplovstva NDH je, 29. oktobra 1943, prebegao lakim avionom za osnovnu obuku F. L. 3 u Bugojno i pukovnik France Pire. Avion je ušao u sastav 1. vazduhoplovne baze, ali ga je naše ljudstvo, prilikom napada neprijatelja na Glamoč i Livno, zapalilo kako ga neprijatelj ne bi ponovo koristio.

Iako je Vrhovni štab NOV i POJ nerado gledao na želje pojedinih posada da prelete iz Jugoslavije u Italiju, ipak je 31. oktobra na saveznički aerodrom Tortorella. kod Fode. preletela posada avionom C 311 bis, 'kaproni'.

Saveznici su bili veoma zainteresovani kako za avion tako i za posadu:

„RAF (Kraljevske vazduhoplovne snage) Srednjeg istoka traži preko engl. misije podatke za hrv. avijatičare koji su pre tri mjeseca prebegli u Italiju!“¹⁻

U nameri da okupi što veći broj vazduhoplovaca Vrhovni štab NOV i POJ je preko svog Radio-biltena, 2. novembra 1943. uputio i sledeći poziv:

„Svim avijatičarima bivše jugoslavenske vojske, koji se nalaze u Pavelićevoj vojsci, četnicima Draže Mihailovića ili ma gde drugo, da se odmah jave Vrhovnom štabu narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije preko najbliže partizanske jedinice. Isto tako pozivaju se i vazduhoplovci svih kategorija, inženjeri i mehaničari, vazduhoplovci raznih pomoćnih struka, kao meteorolozi, radio-telegrafisti. radio-mehaničari i drugi.

Svima, koji se budu odazivali ovom pozivu, garantuju se činiovii, koje su imali u bivšoj jugoslovenskoj vojsci!“^{8.}

Reč je o pilotu Josipu Klokočovniku. koji je pripadao 2. jatu 1. skupine Hrvatskog zrakoplovstva. Detaljnije o preletu videti tom X, knj. 1, dok. 5. Klokočovnik je bio pilot 2. eskadrile NOVJ.

Arhiv VII. Knjiga primljenih depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, k. 119/2. od , 27. oktobra 1943.

RAF je ovaj poziv uputio Vrhovnom štabu, koji je. 15. I 1944. podatke tražio od Glavnog štaba Hrvatske; Op. cit. k. 119/2. depeša br. 1. od 15. januara 1944.

Poziv je prvi put objavljen 2. novembra u Radio biltenu, a zatim u Nedeljnom pregledu Vrhovnog štaba od 9. novembra 1943. Poziv je kao faksimil štampan u tomu X. knj. 1. dok. 14. te se mnogima nametnuo upravo ovaj drugi datum

Desetak dana posle poziva, tačnije 13. novembra 1943. na aerodrom Livno sleteo je još jedan avion, Do-17 'dornie' sa sedam članova posade. Ovim avionom trebalo je 27. novembra da odleti u Kairo prva Vojna misija NOVJ. s Lolom Ribarom, na čelu.

Vrhovni štab NOV i POJ je još jednom naredio Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da prenese poziv pukovnika Franca Pirea avijatičarima domobranskog vazduhoplovstva ..da sa Što više aviona i stručnog osoblja preleću na naše aerodrome kod Otočca. Udbine, Glamoča i Plevlja"!

U 1943. godini Vazduhoplovstvo NOVJ je raspolagalo, pored dva školska i jednog lakog bombardera, i izvesnim brojem aviona koji su kao ratni plen zadobijeni posle vojne kapitulacije Italije - na riječkom aerodromu (Grobničko polje), aerodromu Gorica, zatim u hidrobazi u Divuljama.

U 1944. nastavljaju se preleti iz vazduhoplovstva NDH u jedinice NOVJ, ukupno šest - jedan laki bombarder Ca 311 sa rajlovačkog aerodroma, početkom septembra; jedan lovac G. 50 bis 'fiat' iz Zračne luke vazduhoplovstva NDH, 2. septembra ; četiri Školska: 'biker bestman' u drugoj polovini 1944. prelazni F.P.2, takode. sredinom godine i dva tipa 'sajman'. Iz ratnog plena, uglavnom u sastavu eskadrile 5. korpusa NOVJ, ukupno 22 neispravna i 11 ispravnih aviona.

Četrnaestog jula na aerodrom Monopoli u Italiji sletela je. takode, jedna posada iz vazduhoplovstva NDH. a avion je korišćen za naše potrebe.

Preleti iz vazduhoplovstva NDH se nastavljaju. Tako su, 20. septembra 1944, preletala dva aviona 'meseršinit'. Bf 109 G-10, na sovjetsku stranu. Bili su to piloti iz tzv. Hrvatske zračne legije, odnosno jedinice koja se borila na strani Nemaca protiv Sovjeta na nemačko-sovjetskom frontu.

Kao u slučaju preleta na aerodrom Tortorella 31. oktobra 1943. tako i posle preleta jednog pilota sa aerodroma Lučko 2. maja 1945. na aerodrom Zemunik, saveznici su zahtevali da raspolažu tim avionima. jer su. navodno, sleteli na aerodrome koje su oni koristili.

U razdoblju od 23. maja 1942. do 9. maja 1945. iz HDH, zajedno sa ostalim avionima koje smo zaplenili iz italijanskog. nemačkog i bugarskog vazduhoplovstva kao ratni plen, ili ih pronalazili, pa popravljali na oslobođenoj teritoriji (kao u slučaju aviona na mostarskom aerodromu, kasnije u sastavu Mostarske eskadrile), u jedinicama Vazduhoplovstva NOVJ (JA) bilo je oko 120⁸⁶ aviona raznih tipova.

^ Op. cit. k. 119/2. reg. br. 4-1. Naredenje je uputio vrhovni komandant NOV i POJ. U naredenju vrhovnog komandanta NOV i POJ od 7. oktobra 1944. da mu se dostave podaci o prebegu domobranskih vazduhoplovaca. između ostalog, stoji:

„20. tX 44. prešli su na stranu Crvene armije iz Hrvatske vazdušne legije: kapetan Dukanec Mato. komandir istrebiteljne eskadrile i lajtant Špoljar Vladimir u istoj eskadrili"! U logoru Kolojana u SSSR. inače, nalazilo se 440 pripadnika hrvatsko-domobranske legije. Od njih je, pošto su prešli na stranu NOP. u julu formirana 1. jugoslovenska brigada NOV.I ; izvor: primljene depeše Vrhovnog štaba NOV i POJ, k. 26. reg. br. 13-3/13

** „Čuvari našeg neba", Beograd. 1977.

uglavnom školskih i školsko-prelaznih. Od njih je u akcijama protiv neprijatelja korišćeno oko četrdeset aviona, čiji je broj avio-poletanja neutvrđen.

„U podacima o avijatičarima u Africi“⁸⁷ nalaze se imena 39 oficira, podoficira ili vojnika koji su u NDH bili piloti, mehaničari, ili obavljali druge dužnosti. U tom spisku, među vazduhoplovcima u Africi, bilo je i nekoliko mornara.

3. *Prikupljanje kadrova iz jedinica NOVJ* nastavilo se i posle odlaska pripadnika 1. vazduhoplovne baze iz zemlje. U međuvremenu je došlo do povlačenja nekih ljudi iz 1. eskadrile NOVJ⁸⁸ zbog formiranja Štaba Vazduhoplovstva NOVJ.⁸⁹ Osim toga. Vrhovni štab NOV i POJ imao je u vidu dalje osposobljavanje ljudstva za potrebe vazduhoplovnih jedinica u zemlji, posebno za dve vazduhoplovne divizije - 11. lovačku i 42. jurišnu. kao i 9. oblasnu vazduhoplovnu bazu, što je zahtevalo dalje školovanje kadrova.

Tako je Glavnom štabu NOV i PO Slovenije. 29. januara 1944. naređeno da vazduhoplovce. pored drugih kadrova, upućuje preko Visa u Italiju, a 9. februara i Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske da ih šalje u Drvar, umesto u primorski pojas, koji su tada kontrolisale nemačke jedinice.

Štab 2. korpusa NOVJ je, 23. februara 1944. tražio objašnjenje kojim pravcem da upućuje prikupljene vazduhoplovce i vozače motornih vozila, pa je Vrhovni štab NOV i POJ izdao naredbu:

„Ljudstvo upućujte vezama 29. divizije. Može i pravcem Foča - Kalinovik - Bjelimići, pa vezom Mostarskog bataljona ka Prozoru - Glamoč - Drvar. Bilo bi bolje sve prikupiti, pa odjednom uputiti!“⁹⁰

Iz jedinica 2. korpusa NOVJ bilo je upućeno 110 vazduhoplovaca i vozača motornih vozila koji su preko Hercegovine, 13. marta 1944, prispeli do Konjičkog NOP odreda, a zatim produžili ka bosanskoj krajini, u Štab 5. korpusa NOVJ.

Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske je, 17. marta 1944, naređeno da u sabirni centar 5. korpusa NOVJ uputi 80 boraca, koji se predviđaju za slanje u SSSR na vazduhoplovnu obuku. Sugerisano je da se izbor vrši na dobrovoljnoj osnovi, s tim da borci ne treba da budu stariji od 22 godine.

Glavni štab NOV i PO Slovenije je u periodu od 30. marta do 25. aprila 1944. sakupio tri grupe.

Kada se sredinom aprila u Drvaru okupila velika grupa vazduhoplovaca iz jedinica NOV i POJ i čekala da poleti sovjetskim avionima

[^] Arhiv VIT. k. 1450. reg. br. 19/1-1.

Na primer, major Ladislav Zobundžija. operativno-obaveštajni oficir 1. eskadrile NOVJ postavljen je za pomoćnika načelnika Štaba Vazduhoplovstva NOVJ; major Danilo Hubmajer. komandant Detašmana NOVJ u RAF-u. u Alžiru, za pomoćnika načelnika Tehničkog odeljenja Štaba Vazduhoplovstva NOVJ. itd.

ⁱⁱ Štab je formiran 29. oktobra 1944: detaljnije o tome u zborniku NOR tom X. knj. 1, dok. 122.

ⁱⁱⁱ Knjiga pimljenih depeša 2. korpusa NOVJ, k. 394, reg. br. 4/46-2

u SSSR, zapadni saveznici su bili dubokog uverenja da vrhovni komandant NOV i POJ želi da od ovih ljudi stvori jezgro za buduće vazduhoplovstvo. Zato su predložili da je mnogo jednostavnije da se to ljudstvo pridruži partizanskim avijatičarima u Dobrovoljačkoj rezervi RAF. te da se svi zajedno usavršavaju po jednom, a ne u dva različita sistema.^{1,1}

Kako u to vreme nije postojala mogućnost da se naše ljudstvo prebacuje u SSSR avionima koji bi sletali na aerodrome i letališta u našoj zemlji, ta grupa je upućena u Bari. Na osnovu Naređenja Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. maja 1944. komandantu Baze NOVJ u Bariju, ovo ljudstvo je prvobitno bilo namenjeno za popunu 1. erskadrile NOVJ i za dopunsku obuku u britanskim školama na Srednjem istoku. Naređenje je glasilo:

„Ljudstvo predviđeno za vazduhoplovstvo uputite u našu vazduhoplovnu školu, kao dopunu letačkog osoblja i za formiranje novih vazduhoplovnih jedinica!“⁹²

U međuvremenu je iz jedinica NOVJ u Bari prispela nova grupa. I pored nastojanja Štaba baze NOVJ, Britanci su 25. maja 1944. odgovorili da ih ne mogu uključiti u letačku obuku:

„Englezi kažu da ne mogu 300 drugova koji su došli iz zemlje da uvrste u letačku obuku. Predlažu da se jedan deo izvežba za pomoćno osoblje na aerodromima, a manji broj da izuči za mehaničare. S obzirom na kvalitet tih drugova, mislim da takav predlog ne treba prihvatiti!“⁹³

S obzirom da je već izvođena obuka ljudstva koje je došlo sa 1. vazduhoplovnom bazom, to je Vrhovni štab NOV i POJ nastojao da se i ljudstvo nove grupe odmah uvrsti u letačku obuku:

„Molim da se ono osoblje koje je predviđeno za razne škole, kao što su: piloti, izviđači, radio-telegrafisti, tehnički oficiri, mehaničari, meteorolozi i oružari što pre upute na školovanje, pošto se sa neodređenim čekanjem gubi vreme, pa i elan i volja za rad ovog osoblja koje jedva čeka da počne sa svojim usavršavanjem!“⁹⁴

U Italiji se u to vreme nalazilo oko 450 mladića smeštenih u vojnom logoru u Gravini. u kome se. takođe u to vreme. pristupilo i pripremama

⁹¹ Vojna misija NOVJ u SSSR je. 9. maja 1944, izvestila vrhovnog komandama NOV i POJ:

„Rešili smo da se ovde osnuje vazduhoplovna. tenkovska i radio-telegrafska Škola. Potreban broj ljudi imamo. Potrebno je da s avijatičarima koji idu ovamo drug Marko(Aleksandar Ranković, p. a) pošalje karakteristike tko bi mogao biti komesar i zamenik komesara, jer nemamo političkog kadra!“: Arhiv VII. k. 37/4. reg. br. 3/1, f. 1.

Ovo naređenje je usledilo posle telegrama komandanta Baze NOVJ pukovnika Milentija Popovića. koji je 12. maja javio:

„Stigli su iz zemlje drugovi određeni za avijatičarc. Sta ćemo sa njima? Idu li u Afriku ili SSSR? Milentije“f Arhiv VII. k. 2125. reg. br. 1/15. f. 10.

⁹⁵ Izveštaj komandanta Baze NOVJ u Bariju od 25. maja 1944: Op. eil. reg. br. 1/26.

^w Iz zahteva vazduhoplovnog predstavnika Vrhovnog štaba NOV i POJ pukovnika Pirea od 25. maja 1944. Komandi RAF na Srednjem istoku da se jugoslovensko ljudstvo predviđeno za razne vazduhoplovne specijalnosti što pre uputi na školovanje. Arhiv VII k. 1449. reg. br. 4, f. 7.

za organizovanje prvog padobranskog kursa, koji bi obuhvatio oko 20 naših boraca i starešina. Kako se tokom jula u Gravini prikupila i nova grupa naših ljudi, te je broj porastao na ukupno 340, među kojima je bilo dosta nesposobnih za letačku službu, to je RAF odmah preduzeo mere kako bi se to ljudstvo zaposlilo za obezbeđenje straže i pozadinske službe na aerodromima RAF.

Pored zahteva da jugoslovensko osoblje obavlja ove poslove, RAF je tražio da se za službu u britanskom vazduhoplovstvu regrutuju i jugoslovenske devojke, slično praksi u RAF-u, što je vrhovni komandant NOV i POJ odbio 21. jula 1944:

Principijelno ne pristajemo da se naše devojke regrutuju za britansku vojsku!"⁵

Zbog neplaniranog dolaska ovog kontingenta jugoslovenskog ljudstva, Komanda RAF na Srednjem istoku predložila je da se školovanje izvodi u britanskim centrima u Južnoj Africi. To je takode odbijeno s motivacijom da bi se takvo školovanje odužilo na 10-12 meseci, što nije u skladu sa potrebama NOVJ.

Nova grupa jugoslovenskog osoblja stigla je u Bari 21. jula 1944. i odmah smeštena u vojni logor u Gravini. U to vreme dolazi i do poteškoća u vezi sa odlukom Vrhovnog štaba NOV i POJ da se formira transportna eskadrila, za koju su avioni dobijeni od SSSR. a od ljudstva koje se nalazilo u Italiji odabrane su i posade.

U drugoj polovini jula izbio je i nesporazum u vezi sa radnom četom, koja je radila pomoćne poslove na aerodromu Brindizi (pakovanje i utovar materijala u avione). Komesar radne čete je 25. jula odbio britanski zahtev da se ljudstvo upiše u dobrovoljačku rezervu RAF. ali je već sutradan, po naređenju Zastupništva NKOJ morao to da učini.

S obzirom da nije postojala mogućnost da se taj deo jugoslovenskog ljudstva školuje kod Britanaca, Vrhovni štab NOV i POJ naredio je Štabu baze NOVJ u Bariju. 14. avgusta 1944, da se ono sovjetskim avionima koji sleću u Bari uputi na školovanje u SSSR.

⁵ Arhiv VII k. 2125 reg. br. 1/10. f. 10: Knjiga primljenih depeša Štaba baze NOVJ u Bariju